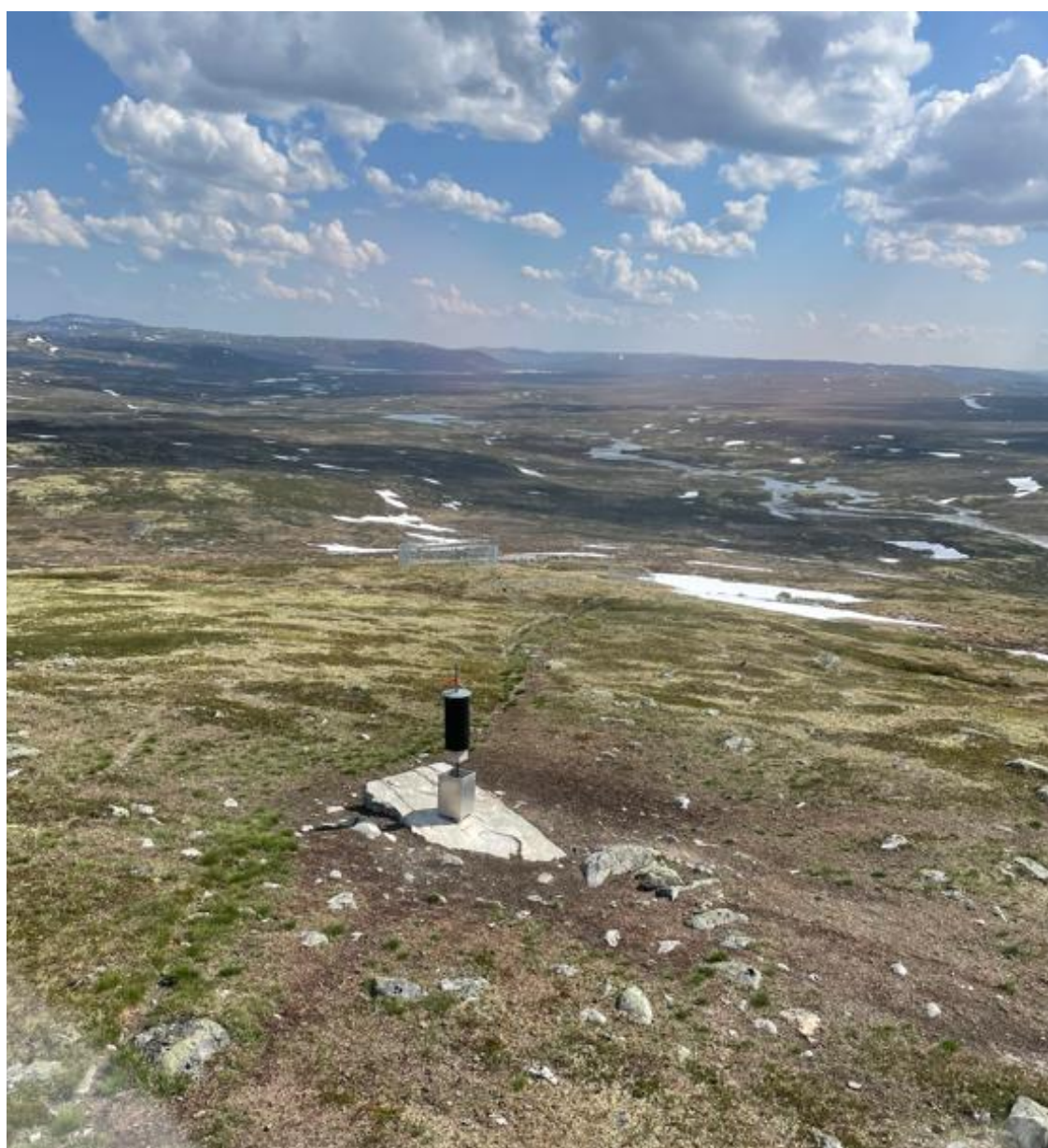

Rapport etter tilsyn med grindanlegg og salteplasser i CWD-sonene i Nordfjella og på Hardangervidda 2023

Forsidebilde: Saltsteinsautomat med oppsamler for saltsteinbiter. Salteinnretningen er godt plassert på en stor stein med flat overside. Plasseringen medfører at det ikke blir opptråkka og oppgjødsla helt inntil salteinnretningen selv om bildet viser at dette er en salteplass som er svært mye brukt av sau. Grindanlegget rundt den tidligere salteplassen sees i bakgrunnen.

Rapporten er utarbeidet av:

- Spesialinspektør André Høva, Mattilsynet avdeling Nordre Buskerud, Hallingdal og Valdres

Tilsyn som er oppsummert i rapporten er gjennomført av:

- Seniorinspektør Nils Martin Fjær, Mattilsynet avdeling Sunnfjord og Sogn
- Seniorinspektør David Norheim, Mattilsynet avdeling Bergen og omland
- Seniorinspektør Sigrid Aastad Heldal, Mattilsynet avdeling Telemark
- Seniorinspektør Marianne Aas, Mattilsynet avdeling Søndre Buskerud
- Spesialinspektør André Høva, Mattilsynet avdeling Nordre Buskerud, Hallingdal og Valdres

Oppsummering

Mattilsynet har 642 grindanlegg rundt tidligere salteplasser for husdyr i Nordfjella-sonen og 262 grindanlegg rundt tidligere salteplasser i Hardangervidda-sonen. Disse salteplassene er vurdert som risiko-områder for spredning av CWD-smitte. Grindanleggene er satt opp for å hindre at hjortevilt får tilgang til salteplassene. Det er behov for ettersyn og vedlikehold av disse grindanleggene både for å sikre at de holder dyr borte fra salteplassene og for å sikre at de ikke er farlige for husdyr eller vilt.

I Nordfjella-sonen er det utført reparasjoner på 48 grindanlegg i 2023.

I Hardangervidda-sonen er det utført reparasjoner på 30 grindanlegg i 2023.

I 2020 ble regelverket endret slik at beitebrukerne fikk tillatelse til å bruke utlagt salt til dyra også i CWD-sonen (den gangen omfattet dette Nordfjella-sonen). Det er stilt en rekke krav til salting i sonen. Et viktig krav er at salt skal tildeles fra salteinnretninger som sikrer at det unngås søl av salt eller avrenning av saltholdig vann til terrenget. Dette krever bruk av nye typer salteinnretninger eller oppsamlingsutstyr for salt på tradisjonelle saltsteinsautomater. Basisfeedere og saltsteinsautomater med oppsamlere for salt er de vanligst brukte typene salteinnretninger. Det er også brukt Microfeedere og enkelte typer egenproduserte salteinnretninger. Mattilsynet fører stikkprøvebasert tilsyn med at salting i sonen oppfyller kravene i regelverket. I Nordfjella-sonene er det observert 8 brudd på regelverket for bruk av salt i 2023. I Hardangervidda-sonen er det observert 3 brudd på disse bestemmelsene i 2023. Regelverksbruddene er fulgt opp skriftlig overfor beitebrukerne og de er rapportert til Statsforvalter. Statsforvalter avgjør om regelverksbruddet får konsekvenser for utbetalingen av tilskuddet beitebruker har rett på for dekning av merarbeid og merutgifter for å gjennomføre CWD-tiltak.

Etter beiteperioden i sonen skal salt som er igjen i fjellet, lagres slik at det ikke er tilgjengelig for hjortevilt og slik at avrenning av saltholdig vann unngås. Dette betyr at salt må tas ut av salteinnretningene og plasseres i vanntette beholdere for lagring i fjellet over vinteren. Salteinnretningene skal også stenges ned slik at salteksponerte flater ikke er tilgjengelige for hjortedyr. Mattilsynet har utført stikkprøvebasert tilsyn med at nedstengingen av salteinnretningene

er utført. Alle salteinnetningene som er inspisert i høsten 2023 var korrekt nedstengt etter bruk. Dette gjelder i begge CWD-sonene.

Målsetningen med alle tiltakene på salteplassene er å sikre at risikoen for spredning av CWD-smitte på salteplasser for husdyr holdes så lav som mulig.

Tilsynet med grindanleggene og bruken av salt i CWD-sonene er i hovedsak gjennomført ved hjelp av helikopter. Totalt antall flytimer i begge CWD-sonene framgår av rapporten.

Innledning

Bestemmelser om inngjerding av tidligere brukte salteplasser og om bruken av salt til beitedyr i CWD-sonene i Nordfjella og på Hardangervidda er fastsatt i Forskrift 2017-06-12-734 om soner ved påvisning av Chronic Wasting Disease (CWD-soneforskriften). Grensene for CWD-sonene er også fastsatt i denne forskriften.

Totalt er det nå 904 grindanlegg rundt tidligere salteplasser i CWD-sonene. Disse grindanleggene er spredt utover et fjellområde på ca. 14 000 km². Mattilsynet har fra 2019 hatt hele ansvaret og eierforholdet til disse grindanleggene. Hensikten med grindanleggene er å stenge hjortevilt ute fra salteplasser som har vært i bruk før de nye kravene til bruk av salt i CWD-sonene trådte i kraft. På disse salteplassene har det salt vært brukt på måter som både har medført avrenning av saltholdig vann og direkte søl av biter av saltsteiner på bakken. For å senke risikoen for spredning av CWD-smitte er det et mål å stenge rein og andre hjortedyr ute fra disse plassene.

CWD-soneforskriften gir beitebruker mulighet for å tildele saltstein i 1 ny salteinnetning i området 50-500 meter fra et grindanlegg rundt en tidligere brukt salteplass. Forutsetningen er at den nye salteinnetningen hindrer avrenning og søl av salt i terrenget og at saltingen foregår i samsvar med kravene i CWD-soneforskriften.

Tilsyn med grindanlegg og salteplasser utføres i all hovedsak ved hjelp av helikopter. Nøyaktige koordinater for alle grindanlegg er en forutsetning for et effektivt tilsyn. Vedlikehold og reparasjoner av grindanlegg som ikke står ved vei, utføres også med helikopter som transportmiddel.

Verneområder

I Nordfjella-sonen har vi følgende verneområder som må hensyntas ved helikopterflyging i forbindelse med tilsynsaktivitet:

- Fødalen landskapsvernområde
- Hallingskarvet nasjonalpark
- Hardangerjøkulen-Skaupsjøen landskapsvernområde
- Nærøyfjorden landskapsvernområde
- Nedre Flyvatn naturreservat

Samarbeidet med vernemyndighetene har fungert godt. Mattilsynet har fått nødvendige tillatelser til oppsetting av grindanlegg i verneområdene og til lavtflyging med helikopter for å ha tilsyn med

grindanlegg og salteplasser. Utført aktivitet i verneområdene rapporteres årlig til vernemyndighetene.

I Hardangervidda-sonen har vi grindanlegg og salteplasser i følgende verneområder:

- Hardangervidda nasjonalpark
- Hardangerjøkulen-Skaupsjøen landskapsvernområde

Her har det vært nødvendig med dispensasjon fra vernebestemmelsene for Hardangervidda nasjonalpark for lavtflyging med helikopter for å gjennomføre tiltakene for å begrense risikoen for CWD-smitte på salteplassene. Utført aktivitet i nasjonalparken rapporteres også her årlig til vernemyndighetene.

Bruk av salt til beitedyr i CWD-sonene

CWD-soneforskriften åpner for at det kan settes ut eller brukes salt fra salteinnetninger i CWD-sonene under følgende forutsetninger:

1. Tildeling av salt til beitedyr er bare tillatt i normal beiteperiode.
2. Salteinnetningen skal sikre at det ikke lekker ut salter direkte eller ved avrenning
3. Salteinnetningen skal flyttes flere ganger gjennom beiteperioden og minst så ofte at vegetasjonen på utsatte områder ikke slites bort. Flytting skal kunne dokumenteres.
4. Salteinnetning skal være plassert minst 50 meter og maksimalt 500 meter fra eksisterende grindanlegg. Mattilsynet kan gi tillatelse til annen plassering.
5. Én registrert og inngjerdet salteplass kan bare erstattes av én salteinnetning.
6. Salteinnetning skal være merket med opplysninger som identifiserer eier.
7. Utenfor beiteperioden skal salt oppbevares utilgjengelig for hjortedyr og på en slik måte at det ikke fører til saltavrenning. Salteksperte flater på salteinnetningen skal også være utilgjengelig for hjortedyr utenfor beiteperioden for husdyr.

Tilsynsrunde 1/2023. Før beiteperioden

Hovedformålet med tilsynsrunden på forsommeren er å kartlegge behov for reparasjoner og vedlikehold av grindanlegg. De fleste grindanleggene våre står i værharde høyfjellsområder med stedvis svært stor snødybde. Mange grindanlegg skades av snøtyngde eller vind i løpet av sein høst og vinter. Noen grindanlegg skades også av snøskred.

I Nordfjella-sonen har noen av stålgrindene som inngår i grindanleggene (som regel 3 av grindene i hvert grindanlegg), et hull som ble laget for å slippe sau inn i grindanlegget. Disse hullene ble tettet med en stålplate før beiteperioden i 2019 fordi det var dokumentert at også hjort og rein tok seg inn i grindanleggene gjennom disse hullene. Noen av stålplatene blåser ut/løsner hvert år slik at de må settes på plass og festes på nytt i tilsynsrunden på våren.

I 2023 er det utført nødvendige reparasjoner på 48 grindanlegg i Nordfjella-sonen og 30 grindanlegg i Hardangervidda-sonen.

I denne tilsynsrunden ble det ført tilsyn med nye salteinnetninger der de var satt ut.

Grindanlegg tilsynsrunde 1/2023 – bilder

Bilde 1: Grindanlegg som er lagt flatt i løpet av vinteren.

Bilde 2: Grindanlegg med ødelagte stropper og løs grind.

Bilde 3: Grindanlegg i Nordfjella-sonen. Her har stålplata som dekker åpningen som var laget for at sau kunne gå ut og inn av grinda, løsna i løpet av vinteren. Disse åpningene i grindene ble stengt våren 2019 etter at det var dokumentert at også rein og hjort tok seg inn i grindanleggene gjennom åpningene.

Tilsynsrunde 2/2023. Beiteperioden

Hovedformålet med tilsynsrunden i beiteperioden er å føre tilsyn med at bruken av salt til beitedyr i fjellet var i samsvar med kravene i CWD-soneforskriften. Nye salteinnetninger er tillatt plassert 50-500 meter fra grindanleggene.

Kravene i soneforskriften medførte at beitebrukerne måtte ta i bruk nye typer salteinnetninger som ikke har vært i bruk i fjellet i stort omfang tidligere, dersom de ønsket å tildele beitedyra salt ved bruk av saltsteiner eller depoter av løssalt. Beitebrukerne har løst disse utfordringene på ulike måter. Den vanligste løsningen er bruk av salteinnetninger som er i kommersielt salg. En slik løsning er en type nyutviklet saltoppsamler til bruk sammen med ordinære saltsteinsautomater. Saltoppsamleren er utviklet av firmaet Vecon AS i Hemsedal og går derfor under betegnelsen Vecon-oppsamler. Andre løsninger som har vært i bruk er Basisfeeder og Microfeeder. Begge disse er innretninger der salt eller saltstein legges i kamre der de er beskyttet mot nedbør.

Noen få beitebrukere har valgt å lage sine egne salteinnetninger. Vi har sett flere typer slike løsninger. De innretningene som fortsatt er i bruk, oppfyller kravene i soneforskriften etter vår vurdering.

Denne tilsynsrunden er utført som et stikkprøvetilsyn. Det vil si at vi har ført tilsyn med bruken av salt i utvalgte områder. Det har vært et mål å velge ut områdene slik at vi får et mest mulig helhetlig inntrykk av om bruken av salt er i samsvar med kravene i soneforskriften.

I denne tilsynsrunden er resultatene i de 2 CWD-sonene:

- I Nordfjella-sonen: 8 observerte regelverksbrudd. Det er inspisert totalt 154 salteområder* i sonen.
- I Hardangervidda-sonen: 3 observerte regelverksbrudd. Det er inspisert totalt 181 salteområder* i sonen.

Alle de observerte regelverksbruddene er fulgt opp med skriftlige tilsynsrapporter med skriftlig veiledning, varslet vedtak eller hastevedtak til ansvarlig beitebruker. I tillegg blir regelverksbruddene rapportert til Statsforvalteren som vurderer om beitebruker skal trekkes i det tilskuddet som beitebrukerne har rett på for å dekke merutgifter og merarbeid på grunn av CWD-tiltakene. Reaksjonsmåten avhenger av hvor alvorlig regelverksbruddet blir vurdert å være.

*salteområder er områder der det er tillatt å sette opp en salteinnetning for å tildele salt til tamme beitedyr. Dette er typisk i omkretsen mellom 50-500 meter fra et grindanlegg rundt en tidligere brukt salteplass som nå er inngjerdet med et grindanlegg..

Salteinnetninger i CWD-sonene observert under tilsynsrunde 2/2023 – bilder

Bilde 4 og 5: Bilde 4 viser en basisfeeder der gummi-matta er tråkket ned i det ene kammeret. Neste bilde viser vannansamlingen som har oppstått i kammeret der matta var tråkka ned. Det er noen synlige rester av oppløste saltklumper i vannet. Nedtråkking av matta kan forebygges ved å sikre at det er en del fast innhold (saltsteiner) i alle kamrene.

Regelverksbrudd!

Bilde 6: Salteinnretning med Vecon-oppsamler. Innretningen står skjevt og hetta er ikke festa på stanga. Saltsteinen eksponeres for regnvann. **Regelverksbrudd!**

Bilde 7: Godt oppsatt salteinnretning boret fast i fjell. **Svært bra!**

Tilsynsrunde 3/2023. Etter beiteperioden

På denne tilsynsrunden ble det ført tilsyn med at salteinnretningene er stengt ned. Utenfor beiteperioden skal salt oppbevares utilgjengelig for hjortedyr og på en slik måte at det ikke fører til saltavrenning. Salteksponerte flater på salteinnretningene skal heller ikke være tilgjengelige for hjortedyr utenfor beitesesongen. Disse bestemmelsene i CWD-soneforskriften er viktige for å unngå at salteinnretningene blir samlesteder for hjortedyr utenfor beitesesongen for husdyr. På slike samlesteder er risikoen for overføring av CWD-smitte mellom hjortedyr høy dersom det finnes CWD-smitte dyr i området.

Vi har ført stikkprøvebasert tilsyn med nedstengningen av salteinnretningene høsten 2023:

- I Nordfjella-sonen har vi ført tilsyn med 80 salteområder*. Det ble ikke observert regelverksbrudd.
- I Hardangervidda-sonen har vi ført tilsyn med 78 salteområder*. Det ble ikke observert regelverksbrudd.

*salteområder er områder der det er tillatt å sette opp en salteinnretning for å tildele salt til tamme beitedyr. Dette er typisk i omkretsen mellom 50-500 meter fra et grindanlegg rundt en tidligere brukt salteplass som nå er inngjerdet med et grindanlegg.

Helikopterbruk

Målsetningen er å gjennomføre tilsyn med og nødvendig vedlikehold av de 904 grindanleggene i CWD-sonene mens det er vår i fjellet. I denne perioden er bekker og elver i fjellet flomstore. Dette medfører at det er umulig å komme fram til fots på en trygg måte mange steder som greit kan passeres lengre utpå sommeren. Bruk av helikopter er helt nødvendig for å kunne gjennomføre tilsyn med alle grindanleggene på en forsvarlig måte i denne perioden.

Ved reparasjon av grindanleggene er det også helt nødvendig å bruke helikopter for transport av mannskaper og utstyr.

Vi har også vurdert at det har vært nødvendig å bruke noen helikoptertimer til tilsyn med bruken av salt til tamme beitedyr i CWD-sonene. Dette tilsynet er trappet noe ned de siste åra fra. Vi har gått over fra å føre tilsyn med alle salteområder hvert år til stikkprøvebasert tilsyn.

I 2023 er samlet helikopterbruk til tilsyn med grindanleggene, vedlikehold/reparasjoner av grindanlegg, tilsyn med bruken av salt og nedstengingen av salteinnetningene :

- I Nordfjella-sonen: 49 timer og 48 minutter (herav 4 timer og 53 minutter flyging under 300 meter høyde i verneområder)
- I Hardangervidda-sonen: 40 timer og 50 minutter (herav 10 timer og 2 minutter flyging under 300 meter høyde i verneområder)

Konklusjoner

1.Grindanleggene

Vi har ført tilsyn med alle de 904 grindanleggene som Mattilsynet har utplassert på tidligere salteplasser for husdyr i CWD-sonene i Nordfjella og på Hardangervidda. Dette tilsynet utføres så langt som mulig, før beiteperioden for husdyra starter. Tilsynet med grindanleggene skal sikre at anleggene i forsvarlig stand slik at de hindrer hjortevilt tilgang til de tidligere salteplassene og at anleggene ikke utgjør en fare for hjortevilt eller husdyr.

Vi har følgende konklusjoner etter tilsynet med grindanleggene:

- Riktig monterte og vedlikeholdte grindanlegg hindrer effektivt at hjortedyr får tilgang til salteplasser med sannsynlig CWD-smitte
- Mange grindanlegg skades av snøtyngde og vind i løpet av vinteren. Tilsyn med alle grindanleggene tidlig i barmarksperioden er helt nødvendig. I 2023 var det behov for reparasjoner på 78 av grindanleggene våre.
- I barmarksperioden står grindanleggene stabilt med god forankring i bakken og god bardunering. Skader på anleggene i denne perioden sees helt unntaksvis.
- Det er ikke observert eller rapportert om uheldige hendelser med dyr i tilknytning til grindanleggene i år.

2. Salteinnretninger og bruken av salt til husdyr

Vi har ført tilsyn med 335 salteområder i beiteperioden for å kontrollere bruken av salt til tamme beitedyr, og 158 salteområder for å kontrollere nedstengingen av salteinnretningene etter beiteperioden.

Vi har observert 8 regelverksbrudd i Nordfjella-sonen og 3 regelverksbrudd i Hardangervidda-sonen. I tillegg er antall alvorlige brudd på regelverket lavt. Bare 2 av regelverksbruddene var så alvorlige at de resulterte i hastevedtak der Mattilsynet effektuerte vedtaket ved beslag av saltsteiner. Hastevedtak betyr at regelverksbruddet vurderes som svært alvorlig og forholdet må følges opp umiddelbart.

Tilsynet viser etter vår vurdering at beitebrukerne har gjort en god jobb med å følge reglene for bruk av salt i CWD-sonene i 2023.

Dette tilsynsresultatet medfører at vi vil gå over til i hovedsak å gjennomføre digitalt tilsyn med beitebrukernes bruk av salt fra og med 2024. Det betyr at vi vil føre tilsyn med beitebrukernes dokumentasjon på flytting og nedstenging av salteinnretninger. Dette krever at en vedtatt regelverksendring i CWD-soneforskriften blir innarbeidet i forskriften før neste beiteperiode. I tillegg må vi ha mulighet for å foreta noen stikkprøvetilsyn dersom det vurderes nødvendig. Dette gjelder i første rekke dersom dokumentasjonskravet ikke er oppfylt.